

Prilog za istoriju dubrovačkog zdravstva

(Preventiva protiv kuge u Dubrovniku)

Ni Dubrovnik, kao ni ostale evropske gradove, nije mimoišla kuga, opaka bolest koja je samo 1348. godine pokosila u Evropi oko pedeset milijuna ljudi. Naslonjena na hercegovačko zaleđe, stara Raguza nastojala je da se zaštititi od epidemije kuge koja je harala Turskim Carstvom, u čijem je sklopu bila i Hercegovina, a, s druge strane, zavela je oštre mjere za strane brodove i mornare, posebno one koji dolaze iz područja gdje zdravstvena situacija stanovništva nije obećavala ništa dobro. Izolacija i karantin smatrane su efikasnim sredstvima, ali su, pored toga, Dubrovčani ulagali i velike napore da unaprijede čistoću u samom gradu.

Kako je mnogim žiteljima trgovina bila izvor prihoda, a ona s Hercegovinom i drugim oblastima prostrane Osmanske Carevine nije nikad ni prestajala, to je opasnost od epidemije dolazila i s te strane. Kao ubjedljivo svjedočanstvo ovoj tvrdnji služi podatak iz 1546. godine kad se kuga, čije je žarište bio Mostar, naglo proširila u Ombli (Dubrovačkoj Rijeci) a bila je prenesena u robli (Vladimir Čorović, Mostar i njegova Srpsko-pravoslavna opština, Beograd 1933. str. 20). Ovo nesretno iskustvo još je više pojačalo dubrovačku opreznost prema uvezenoj robi iz unutrašnjosti, a da ne govorimo i prema ljudima koji su pred epidemijom nastojali da nađu utočište u Republici. Naravno, dubrovačka sloboda i slobodoumlje, nasuprot turskoj krutosti, predstavljaju razlog više ovom kontinuiranom prilivu u grad. Vlasti su to, sa manje ili više uspjeha, suzbijale bojeći se katastrofal-

nih posljedica koje bi se manifestovale i u gubljenju autohtonog dubrovačkog elementa, a to bi se odrazilo i u osjetnijem prorjeđivanju stanovništva (zbog bolesti), to bi vodilo u krajnjoj liniji opadanju političke snage Dubrovnika, što bi opet rado iskoristili ne baš malobrojni neprijatelji Republike.

U eri kuge u Turskoj pravoslavni kaluder iz Trebinja, nadležan i za svoju ne baš veliku pasturu u Dubrovniku, nije mogao, kao ranije, da uđe u grad i krsti dijete, nego je, izbjegavši karantin, dolazio do graničnog tabora (ili skele) i tu obavljao obred. Tom prilikom kum Dubrovčanina držao je dijete na suprotnoj strani prelaza, a kaluder je na hercegovačkoj strani prosipao vodu i čitao odgovarajuće molitve (Srpsko-dalmatinski magazin, 1839. str. 126).

Bogatiji pravoslavci su plaćali ljude iz Hercegovine radi prenosa posmrtnih ostataka te su se sahranjivali u Trebinju, dok su siromasi, prema odluci dubrovačkih vlasti, sahranjivani više hana na dubrovačkoj periferiji. Gvakav običaj nije samo posljedica tradicionalne konfesionalne ili katoličke podozrivosti prema pridošloj hrišćanskoj braći nego, prije svega, bolji razlog valja pronaći u smišljenijoj borbi dubrovačkih vlasti protiv širenja ove zle bolesti. Osmišljene zdravstvene akcije nisu ostale bez plodonosnih rezultata i to pokazuje da je čitav lanac preventivnih mjera, sistematski i dugotrajno sproveden, povećao opću imunološku sposobnost u borbi protiv kuge tako da je ona postepeno iščezla.

Dubrovački graditelji i slikari u Hercegovini

(XV — XVIII ST.)

Jake trgovačke veze, koje je Republika trajno razvijala sa svojim zaleđem, često su bile podložne nestabilnim političkim odnosima. No, u vrijeme kad su narušavani ili ometani odnosi udruženi s ekonomskim razmiricama i pograničnim sukobima između Dubrovnika i zahumskih, trevunjanskih knezova te bosanskih kraljeva ustupali prostor pomirenju i pregovorima, otvarala se i mogućnost za dubrovačke majstore i njihove poslove u Hercegovini. Izvjestan broj mladića iz unutrašnjosti učio je zanate u Dubrovniku, ali to je bilo nedovoljno da se eliminiraju rastuće potrebe za provoklasnim građevinskim majstorima. Nisu svi došli da uče zanat, tako trebinjski knez Brajilo Kasalović (XV st.) proučavao je i neke osobine Dubrovčana da bi kasnije to dragocjeno iskustvo iskoristio u borbi protiv njih (Vladimir Čorović, Bosna i Hercegovina, Beograd 1925, str. 153).

Dubrovčani su bili na glasu kao graditelji mostova i rado su pozivani u Zahumlje, tj. u Hercegovinu (Simo Čirković, Istorija Bosne, Beograd 1964, str. 303). Izvorna građa Dubrovačkog arhiva pruža nam obilje podataka. Iz jednog dokumenta saznajemo da su u posljednjoj godini vladavine Hercega Stjepana (1466) dubrovački majstori namjeravali da podignu most na Neretvi kod Počitelja. Neki od ovih majstora označeni su kao inženjeri (magistri ingenarii). Ali, prodor Turaka i osvajanje Blagaja (1466) omeo je ovaj poduhvat, a pad Počitelja (1471) i potpuno onemogućio.

Hercegovački manastiri u vrijeme turske dominacije obraćali su se Republici tražeći majstore za popravku i ukrašavanje manastirskih zidina. U trebinjskom manastiru Tvrdoš (iz 1507) i Žitomisliću kod Mostara (1563) vide se jasno tragovi dubrovačkih slikara i graditelja. U ugovorima iz 1501. i 1510. godine, koji su kaluderi trebinjskog manastira zaključili s dubrovačkim majstorima, obavezuju se Matko Milić slikar (pietor) da će slikarskoj umjetnosti učiti kaludera Marka Stefanovića i slikar Vinko Lavrentijev poziva se u drugom ugovoru da iz Dubrovnika

dođe u Trebinje i da ukrasi crkvu »na grčki način« ili »po grčkom običaju« (more greco) kako bi se održala postojeća pravoslavna tradicija (Vl. Čorović, Navedeno djelo, str. 170).

Dubrovački poslanici su u diplomatskim misijama nastojali da ostvare i neke ekonomske koristi. Oni su najpouzdanija izviđnica Republike i najbolji zastupnici interesa dubrovačkih građana. Njihova putovanja po hercegovačkim mjestima često su skopčana i s praktičnim poslovima pripremanja terena za prodor dubrovačkih majstora (Vl. Čorović, Mostar i njegova Srpska pravoslavna opština, Beograd 1933, str. 28). Prema nizu podataka, nisu samo Hrvati i Srbi pozivali Dubrovčane u Hercegovinu, to su činile i turske vlasti a i ugledniji Muslimani. Pored turskih graditelja, dubrovački majstori uzimali su većeg učešća u izgradnji i dekoriranju džamija. Trebinjski komandant tvrđave Osman-beg vodio je 1719. godine prepisku s Dubrovčanima »poradi majstora i argata poradi čamie Veće vas molim po Đurđevu u prvu nedelu da mi pošlete dva maistora od klačina i deset argata a da ih liepo platim i hranim koliko se više more«. Džamije su ukrašene čitavim surama (molitvama iz Kurana), arabeskama, ali su se dubrovački slikari i u toj, za njih novoj, istočnjačkoj ornamentici prilično dobro snašli, pa često nisu izostajali po kvalitetu radova od prosječnih orijentalnih majstora. Vrijedni i snalažljivi dubrovački graditelji učvrstili su svoj autoritet u očima Hercegovaca i turskih vlasti, pa su vješte ruke proslavljenih majstora sve češće pozivane da grade i ukrase kuće, crkve i džamije.

Osjetniji pad aktivnosti Dubrovčana primjećuje se tek u XIX vijeku, upravo poslije ulaska Napoleonovih trupa u Dubrovnik. To je i razumljivo, jer je Republika od tog trenutka prestala da važi kao samostalna državna jedinica i zatvorena trgovačka cjelina, pa su i interesi dubrovačkih građana bili podređeni onima kojima je diktirala i postavljala ih habzburška kruna i austrijska država.